

Zondag 3 maart 2019, Pauluskerk, 10.30 uur

lezing Oude Testament: Psalm 98

lezingen Nieuwe Testament:

- 1 Korinthe 15: 12 - 22
- Lucas 18: 9 - 14

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Wie ben ik, wie zijn wij ? Daarover vanmorgen. Wie ben ik, wie zijn wij ? Eigenlijk ? Eerst dit. De afgelopen periode gingen in België en Nederland jonge mensen regelmatig en soms massaal de straat op om te protesteren tegen het klimaatbeleid van hun regeringen. In hun ogen schiet dat totaal tekort. Er moet en er kan veel meer gebeuren dan nu. Tot je verassing, ineens, groepen jonge mensen in protest. Omdat de zaak van het klimaat en de toekomst van de aarde hen hoog zitten en zij zich serieus afvragen: hoe oud zullen wij eigenlijk worden, als er niets gebeurt ? Je hoort heel vaak, dat jonge mensen vooral in zichzelf geïnteresseerd zijn en met zichzelf bezig. Op Facebook, Instagram, weet ik waar. En ik weet het, met een paar demonstraties is het probleem heus niet opgelost. Maar toch. Dit verraste me en ik was er blij om. Blijkbaar maken ook jonge mensen zich grote zorgen om de toekomst van de aarde, om die van ons allen, dus, en zijn zij bereid zich daarvoor in te zetten. Hoopgevend over de vraag wie zij zijn. Volgens de Belgische psychiater Dirk de Wachter leven we in borderline-tijden. Een paar jaar geleden schreef hij een interessant boek met als titel: "Borderline Times. Het einde van de normaliteit". Tot voor 20 jaar was borderline een beetje onduidelijk ziektebeeld, iets tussen neurose en psychose. Maar dat is allemaal veranderd, volgens De Wachter. "Psychiatrie is de spiegel van de wereld waarin wij leven. Patiënten zijn de symptoomdragers van een ziekte waaraan een hele maatschappij lijdt en dus is er weinig verschil tussen patiënten en niet-patiënten. Diegenen die het etiket niet dragen zijn evenzeer ziek in het bedje van "de" ziekte, en anno 2012 is dat borderline. De patiënten – wij allemaal dus, volgens De Wachter –, zijn de kanariepietjes in de kolenmijn, de knipperlichten van de maatschappij". Aan wie wij zijn en hoe wij denken en doen kan je zien wat er met de samenleving aan de hand is. Wij lijden allemaal in meer of mindere mate aan hetzelfde ziektebeeld, borderline. De Wachter zegt, dat onze borderline times het gevolg zijn van groot geloof in competitie en concurrentie, een eenzijdig vertrouwen in het meritocratische mensmodel – de gedachte, dat mijn waarde voor de samenleving vooral bepaald wordt door mijn "merites", mijn

persoonlijke prestaties en verdiensten – van prioriteit voor het economisch belang van dingen en mensen boven alles, het verdwijnen van de oude overgeleverde normen en waarden en individuele vrijheid als hoogste doel, waardoor het belang en de kracht van ons mensen als groepen niet meer worden gezien. Dat alles, zegt hij, heeft er allemaal toe geleid, dat wij denken te leven in de beste der werelden". Onze wereld is prima OK, vinden de meeste mensen. En geluk ? Dat kan je via jouw persoonlijke geluksplan zo uit de hemel plukken. Pluk de dag, pluk je geluk. Alleen, zegt De Wachter ook, kijk eens even echt goed. "Liggen het geluk en het goede leven inderdaad zo voor het oprapen ?" Waarom dan al die depressies ? Waarom dan al die ADHD-ers ? Waarom dan al die trieste hoge zelfmoordcijfers ? Volgens een onderzoek in dertig Europese landen van een paar jaar terug lijdten bijna 165 miljoen Europeanen aan depressie, angststoornissen, slapeloosheid of dementie. Als ik hem goed begrijp, dan zegt De Wachter: beste der werelden !? Denk je dat echt !? Vergis je niet, wij leven in borderline times. Borderline betekent, dat mensen voortdurend te kampen hebben met een instabiel bestaan, omdat zij hun leven ervaren als door en door eenzaam en door en door leeg. Eigenlijk zegt hij, dat wij in alles zo op onszelf gericht zijn, dat wij niet meer weten waar het eigenlijk om gaat en ten diepste leeg en eenzaam zijn geworden. Te midden van alle uiterlijk rijkdom existentieel onvoorstelbaar arm. Er valt misschien wel wat af te dingen op die diagnose van De Wachter. Maar laten we er vanmorgen eens vanuit gaan, dat hij gelijk heeft. Wij lijden aan de ziekte borderline. Niet een paar van ons, maar massaal. Op zijn minst is dan de vraag van vanmorgen aan de orde: wie ben ik, wie zijn wij, eigenlijk ? Ziek of wat anders ?

Tegen die achtergrond klinken de wonderlijke bijbelse teksten van vanmorgen. De tekst uit psalm 98, waarin de psalmdichter juichend zegt: "Iedereen op aarde heeft het gezien, onze God heeft zijn volk bevrijd !" En de tekst uit Lucas, waarin aan het eind, wordt gezegd: "Luister naar mijn woorden: Toen de twee mannen naar huis gingen, was de tollenaar bevrijd van zijn schuld. Maar de Farizeeër niet". En die wonderlijke, intrigerende tekst uit 1 Korinthe 15, waarin Paulus hartstochtelijk zegt: "Zoals wij door Adam allen sterven, zo zullen wij door Christus allen levend worden gemaakt". Wat zeggen die bijbelse teksten over wie wij zijn en vooral over wie wij zouden kunnen zijn ? En stel, wij zijn inderdaad allemaal borderliners in meer of mindere mate ziek, wat zouden we dan, bijbels gesproken, kunnen doen om weer gezond te worden en fundamenteel te bouwen aan herstel van onszelf, van onze samenleving en van de aarde ? Over dat alles, heel fundamenteel, vanmorgen in drie blokjes. Niet zo simpel, maar we gaan het wel proberen.

Eén. In een prachtig boek, recent verschenen, dat heet: "Leven met goden", laat Neil MacGregor met talloze voorbeelden zien wat de kracht en de onvervangbare waarde van godsdiensten is. En dan niet op grond van hun macht of van het instituut. Niet op grond van de leer, het dogma. Daarmee is het vaak niet best gesteld, zie het misbruikschandaal. Maar op grond van wat godsdiensten doen, al eeuwen. Volgens MacGregor doen zij in de kern twee dingen. Zij helpen ons mensen bij het vinden van zin en betekenis in ons bestaan. Dat het gevuld is, niet leeg. En zij helpen ons bij het maken van verbinding en gemeenschap met elkaar. In die twee dingen bestaat hun onvervangbare waarde. Als dat zo is – en laten we vanmorgen maar even aannemen, dat dat zo is – dan wordt het dubbel interessant vanmorgen. Had De Wachter het net niet over een ziekmakend gevoel van leegte en eenzaamheid, als het grote probleem van ons mensen in deze tijd !? Volgens MacGregor kunnen godsdiensten precies het omgekeerde bewerken. Psalm 98 heeft het steeds over bevrijding: "iedereen op aarde heeft het gezien, de Heer heeft zijn volk bevrijd". Dat slaat altijd allereerst terug op dat wonderlijkste moment uit de geschiedenis van het volk Israël, dat men als doorslaggevend en als de hand van God in de tijd heeft ervaren: de bevrijding van Israël uit het slavenhuis van de farao's van Egypte. Egypte, niks nieuws, gebouwd op een alles beheersend economisch systeem, dat vooral dienstbaar was aan de rijken en succesvollen van die tijd. Niet aan de mensen aan de onderkant, die wel met hun werkkraft de basis vormden voor al die welvaart en geluk. Maar het is goed bijbels om bij dat woordje "bevrijding" ook altijd te denken aan het grote thema van het hele Oude Testament: de bevrijding van ons mensen uit welk Faraonië van welke tijd dan ook. Dus ook uit het Faraonië van nu. Onze samenleving, ook gebaseerd op een allesbeheersend economisch systeem, waarin jullie en ik, wij allemaal, zo langzamerhand zijn geworden tot levende verdienmodellen. Een samenleving, die ons ziek maakt, eenzaam en leeg, op grote schaal, volgens De Wachter. Borderline Times. Vanuit deze psalm, vanuit de hele bijbel, altijd weer en onophoudelijk, iets anders: de oproep tot recht en gerechtigheid voor allen. Bevrijding voor allen, uit wat mensen ziek, klein, eenzaam en leeg maakt. Bevrijding, dus ook uit de Borderline Times. Heelmaken die samenleving, gezond maken die samenleving van jou. En dan voor allen ! Dat is de bijbelse richting. Weg, uit die eeuwige ik-gerichtheid van jou. Het gaat niet om jou. Het gaat altijd om allen, om heel het volk, om wie ziek is gezond maken, om wie kapot is heel maken. Daar gaat het om in deze psalm. Daar gaat het om in de hele bijbel !

Twee. Wat is daarvoor allereerst nodig ? Misschien wel dit: bezinning, zelfreflectie, twijfel aan onszelf en aan ons doen en laten. Wie ben ik eigenlijk, waarom doe ik zo enorm wat

anderen ook doen, waarom wil ik zo graag wat anderen ook willen, wat is eigenlijk het doel van mijn leven ? "De tollenaar bleef op een afstand staan en durfde niet eens zijn blik naar de hemel te richten. In plaats daarvan sloeg hij zich op de borst en zei: "God, wees mij zondaar genadig." Zo iets. Zo'n houding van bezinning als basis. Alles begint, denk ik, met afstand nemen van de vanzelfsprekendheden van jezelf en van de samenleving om je heen. Individuele vrijheid, economische groei, zelfrealisatie, al die ideeën over wat goed voor ons zou zijn, die niet ter discussie staan. Daaraan, tegen de achtergrond van al die beloften van snel te bereiken eeuwig geluk, zijn wel een paar kritische vragen stellen. Wat draagt het eigenlijk bij aan mijn geluk, dat ik me met 900 miljoen anderen beweeg op Facebook ? Behalve, dat ik denk, dat het helpt bij mijn populariteit. Ben ik daar niet heel vaak bezig met illusie ? De illusie van het vullen van de leegte en de eenzaamheid in mijn leven ? Wat draagt het eigenlijk bij aan mijn geluk, dat ik leef onder de "leuk-dwang" ? Dat alle dingen die ik doe of wil altijd "leuk" moeten zijn ? En dat ik, wanneer ik denk: o, dit is niet meer leuk, snel op zoek moet naar iets anders leuks ? Zou dat er soms toe bijdragen, dat ik mij zo eenzaam voel ? Zou dat er soms toe bijdragen, dat ik mij niet meer in staat voel mij werkelijk aan iemand of iets te hechten ? Wie nooit eens afstand neemt, komt nooit meer uit die gesloten kring van het ideaal het geluk van onze tijd, van alle ik-gerichtheid: shoppen, kopen, consumeren, beu worden, weggooien, iets nieuws zien, kopen, consumeren, ook beu worden, bij de rest gooien. Die door en door verveelde spiraal van het hele leven als consumptie-goed voor mijzelf, het hele leven als iets dat er uitsluitend is om mijn belang te dienen. De dingen en de mensen. Zo die Farizeeër, borderliner. Alles in zijn leven is op zichzelf en zijn eigen belang gericht. Ik en mijn soort zitten goed. En daar gaat het om. De rest kan me niet schelen. Zo niet de tollenaar, ook behept met ik-gedrag en borderline. Tot nu toe vooral geleefd van wat hij anderen afhandig maakte. Hij bezint zich: is dit het nou, noem je dit nou leven ? O, Heer, een way-out graag uit de leegte en de eenzaamheid van mijn rijke, maar op onrecht en ik-gedrag gebouwde leven. "Luister naar mijn woorden, zegt Jezus, toen de twee mannen naar huis gingen, was de tollenaar bevrijd van zijn schuld. Maar de Farizeeër niet". Hou op met die eeuwige ik-gerichtheid, met dat eeuwige ik-gedrag. Het idee, dat alleen jij het doel zou zijn van jouw bestaan. Wie alleen maar ik zegt, blijft ook alleen maar ik, leeg en eenzaam, en komt nooit toe aan "wij". Dat is wat Jezus met die kleine gelijkenis kwijt wil. Altijd "ik" zeggen en nooit "wij", dikke kans, dat dan eenzaamheid en leegte jouw deel zijn.

Drie. "Zoals wij door Adam allen sterven, zo zullen wij door

Christus allen levend worden gemaakt". Op de weg naar Damascus is Paulus iets overkomen, dat zijn leven totaal heeft veranderd. Daar heeft hij, als een soort bliksemingslag in zijn leven ontmoet, zoals hij zelf zegt: "Christus en die gekruisigd". Voor Paulus is die Christus de verpersoonlijking van een levenshouding, die hij in Filippenzen zo omschrijft: "Handel niet uit geldingsdrang of eigenwaan, maar acht in alle bescheidenheid de ander belangrijker dan uzelf. Heb niet alleen uw eigen belangen voor ogen, maar ook die van de ander". Door die ontmoeting, die levenshouding van anderen als de zingevers van zijn bestaan, gooide de borderliner Paulus zijn leven over een totaal andere boeg. Weg van zijn eigen orthodoxe eeuwige gelijk, weg van de jacht op de volgelingen van Jezus. En het was alsof het leven in hem terugkeerde, als nooit te voren. Ik, mijn belangen, mijn vrijheid, zijn niet het doel van mijn bestaan. Wie daarvoor kiest, raakt uitgeput, leeg en eenzaam. Mijn verantwoordelijkheid voor de ander, voor andere mensen, is de spil waar alles in mijn leven om draait. Alleen via en door een ander word ik meer mens en overwin ik de leegte en de eenzaamheid in mijn leven, "de dood" zegt de bijbel. Daarover gaat het in dat "Zoals wij door Adam allen sterven, zo zullen wij door Christus allen levend worden gemaakt".

Tot slot. Duidelijk is dit. Een einde aan de borderline times, een einde aan de grote leegte en eenzaamheid, zij zijn alleen mogelijk, als mijn ontwikkeling als mens richting het goede leven plaats vindt via en samen met anderen en dus binnen groepen en gemeenschappen. Voor de godsdiensten, indachtig MacGregor, ligt daar een grote taak voor mens, dier en maatschappij. We zouden kunnen beginnen met het oprichten van Huizen van Zuster- en Broederschap in onze grote en middelgrote steden. Huizen, waarin alle organisaties en instellingen met een solidair karakter worden samengebracht, een soort Pauluskerken plus, waar hulp wordt geboden, lichamenlijk en geestelijk, maar waar ook de energie wordt samengebracht voor initiatieven voor het goede leven, voor humaniteit en ecologie. Huizen van Zuster- en Broederschap als het begin van het einde van de Borderline Times. Wie weet, zijn de klimaatjongeren ons daarin aan het voorgaan. Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 3 maart 2019